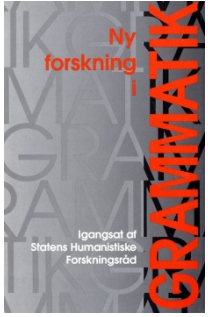

Ny Forskning i Grammatik

Titel:	Det franske sprog. Et grammatisk referenceværk. Projektbeskrivelse s. 45 Afrapportering s. 60	
Forfatter:	Michael Herslund, Hanne Korzen, Henning Nølke og Finn Sørensen	
Kilde:	Carl Bache (red.). <i>Ny Forskning i Grammatik</i> , 1993, s. 45-62	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive	

© 1993 by forfatterne og Odense Universitetsforlag

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Fransk

Det franske sprog. Et grammatisk referenceværk.

Deltagere: Michael Herslund (projektleder), HHK
Hanne Korzen, HHK
Henning Nølke, HHÅ
Finn Sørensen, HHK

Projektstart: 1. marts 1993

PROJEKTBEKRIVELSE

1. Indledning

Fransk er et af de vigtigste og samtidig et af de bedst beskrevne europæiske sprog. Ikke mindst i Skandinavien, og herunder specielt i Danmark, er der en lang og stærk tradition for lingvistiske beskrivelser af fransk, og der er blevet produceret en mængde arbejder, spændende fra store omfattende beskrivelser som Sandfeld 1928-1943 og kulminerende med udgivelsen af Togeby 1982-1985, til monografier og artikler om specielle områder. Der foreligger således store mængder data og de mest forskelligartede tilgange til klassifikation og beskrivelse af disse data. Med den rivende udvikling sprogvidenskaben har været ude for siden de sene 1950'ere er der også, på globalt plan, blevet produceret et væld af beskrivelser af delproblemer inden for den franske grammatik. Omfanget af publikationer om fransk sprog er i virkeligheden så stort, at ingen enkeltperson kan have overblik over det. Alene dette faktum kan motivere, at en gruppe forskere forsøger at samle og syntetisere alle disse data og teoretiske forslag. Men der er yderligere grunde til, at man begynder at nytænke den franske grammatik og at samle trådene på nye måder.

Disse grunde er først og fremmest:

- den voksende forståelse for det tætte samspil mellem leksikon og grammatik, dvs. den rent leksikalske determinering af grammatiske strukturer og processer; her spiller et begreb som 'valens' naturligvis en hovedrolle, men også andre leksikalske strukturer, f.eks. i nominerne, er vigtige for grammatikken.
- det funktionalistiske synspunkt, at diskursen - eller teksten, som vi foretrækker at kalde det - indgår i et tæt samspil med de delvist leksikalsk determinerede grammatiske strukturer, idet valg af sådanne strukturer ofte er betinget af tekstuelle overvejelser.

Formålet med det præsenterede projekt er ikke at skabe en ny stor, traditionelt opbygget referencegrammatik over det franske sprog - dette marked er velforsynet, og man kan formodentlig ikke komme meget længere ad den vej, hvor det er ordklasserne, der styrer fremstillingen. Projektet ønsker derimod at være en nytænkning af fænomenet grammatik, netop som et sæt af regler for kombination af sproglige størrelser (leksemer og morfemer), som på én gang er betinget af leksikon og af tekst. Heraf følger også, at den påtænkte grammatik ikke kan følge den traditionelle opbygning efter ordklasser, men må gå nye veje. Den struktur, vi forestiller os, skitseres i det følgende; her skal blot knyttes nogle enkelte bemærkninger til det, vi har sagt ovenfor.

Idet vi fjerner os fra det traditionelle (semasiologiske) koncept, vil vi kunne give en dybdeborende behandling af fænomener, som enten ikke nævnes i traditionelle grammatikker, eller som man må sammenstykke af oplysninger hentet mange steder fra (f.eks. fra mange kapitler i samme grammatik). Der er imidlertid det problem ved en sådan sammenstyknings, at man som bruger af grammatikken først skal have tænkt diverse fænomener sammen; fremstillingen leder ikke til erkendelse af sammenhænge.

Det er naturligt i et projekt som det foreliggende at anlægge en kontrastiv, eller komparativ-typologisk synsvinkel (som vi foretrækker at kalde det). Også den tætte sammenhæng mellem leksikon og grammatik, som understreges hyppigere og hyppigere i moderne lingvistik, bør have en fremtrædende plads, da det ofte er leksikalske data, der sætter komparativ-typologiske fænomener i relief. Og netop denne erkendelse kan hjælpe den komparativ-typologiske analyse ud af det temmelig sterile dødvande, mange kontrastive beskrivelser befinder sig i. Det er nemlig ikke nok at konstatere grammatiske forskelle mellem to sprog, man må også forsøge at forklare dem, og netop de leksikalske strukturer kan ofte give nøglen til en forståelse eller i det mindste motivere de strukturelle forskelle, der kan konstateres. Det

gælder altså om at udforske og isolere de leksikalske egenskaber, som kan forklare de grammatiske fænomener, der adskiller fransk og dansk, om at forsøge at forstå, i hvor høj grad typologiske forskelle kan afledes af grundlæggende forskelle i de leksikalske strukturer. Når man kigger nærmere efter, opdager man faktisk, at der findes helt fundamentale forskelle mellem dansk og fransk i de to leksikalske hovedklasser, nominer og verber. Disse forskelle har vel længe været erkendt, men de grammatiske konsekvenser heraf er aldrig blevet udforsket og systematiseret i nogen større sammenhæng.

Et eksempel på sådanne fænomener, som ingen eksisterende grammatikker - franske eller udenlandske - såvidt vi ved, har sat i forbindelse med hinanden, er de franske substantivers natur: der er en oplagt sammenhæng mellem de franske substantivers ret konkrete natur (der er f.eks. ikke et leksem, der svarer til dansk *musling*; man må specificere, om det drejer sig om *blåmusling*, *kammusling*, *hjertermusling*, etc.), det forhold at alle franske substantiver har numerusbøjning (i modsætning til dansk, hvor ikke-tællelige og abstrakter ingen pluralisform har) og eksistensen af den såkaldte delingsartikel. Samspillet mellem disse tre fænomener giver anledning til en mere indgående forståelse af det franske sprog og en mere "spændende" grammatisk beskrivelse, end hvad man normalt finder i referencegrammatikkerne. I modsætning til nominerne er de franske verber (og præpositioner) ofte mere abstrakte end de tilsvarende danske leksemer. Hvor fransk f.eks. har leksemer for bevægelse med angivelse af retning, men ikke art, f.eks. *entrer - sortir*, må danske leksemer nødvendigvis angive bevægelsens art og, fakultativt, retningen, f.eks. *gå, løbe, køre, ride ... + ind/ud*. Også denne forskel har en række grammatiske konsekvenser af betydning for forståelsen af transitivitet og sætningsopbygning i de to sprog.

Implicit i disse eksempler ligger også, at en komparativ-typologisk tilgang af mere eksplicit art end hidtil forsøgt vil kunne give interessante og måske endda overraskende resultater.

2. Grammatisk fremstilling på dansk: motivering

En stor, samlet grammatisk beskrivelse af fransk på dansk motiveres af to hensyn.

Det publikum, vi henvender os til, er først og fremmest specialister i fransk (forskere og undervisere på højt niveau) samt specialister i andre sprog (nyere lingvistiske teorier appliceret på og illustreret ved fransk for lingvister i vid forstand, som ikke nødvendigvis er hjemme i fransk), men i mindre grad avancerede studerende. Store referencegrammatikker findes som sagt allerede og viderekomne studerende kan benytte de franske fremstillinger, man finder hos Grevisse 1991 og Togeby 1982-1985.

Ved at skrive fremstillingen på dansk, er det naturligt at eksplicitere det komparativt-typologiske perspektiv, hvorved man på udvalgte områder kan lægge stor vægt på sammenligningen af dansk og fransk.

3. Arbejdets opbygning

Der tilstræbes ikke en komplet beskrivelse af fransk, et ideal, man formodentlig aldrig ville kunne opnå alligevel. Derimod en dybdeborende behandling af udvalgte, centrale emner. Idet vi tager vores udgangspunkt i den traditionelle grammatiske mindsteenhed, sætningen eller ytringen, vil den overordnede struktur komme til at se ud som følger, fordelt på mere **leksikalsk** (sprogbygning) og mere **tekstuel** orienterede fænomener (sprogbrug), som omtalt i indledningen:

1. Sprogbygning:

V: valens, tempus-aspekt

N: nominale kategorier (tællelighed, etc.)

V og N: afledning (nominal valens, etc.)

Syntagmestruktur og ledstilling

(...)

2. Sprogbrug:

Informationsstruktur

Talehandlinger

Reference

Modalitet

(...)

Den overordnede struktur i fremstillingen vil være en onomasiologisk ordning, hvor forskellige moduler behandler de udvalgte emner som **valens**, **reference**, **talehandling**, **modalitet**, i modsætning til en traditionel semasiologisk tilgang, hvor det er de grammatiske kategorier - numerus, tempus, modus, f.eks. - der styrer strukturen. Ved et modul forstår vi en delteori, der omhandler et nærmere specificeret delkompleks af sproget (cf. Nølke 1993). Dette betyder blandt andet, at fænomener som ledstilling, diatese og bestemthed vil optræde sammen i et kapitel om informationsstruktur, mens diatese sammen med andre fænomener bliver grundlæggende behandlet i kapitlet om valens, bestemthed sammen med andre fænomener i kapitlet om reference, etc.; omvendt vil et begreb som modalitet være relevant for behandlingen af diatese, bestemthed, modus, etc. Og så fremdeles. Mange fænomener i fransk er så velbeskrevne, at der næppe er nogen grund til at gentage, hvad man kan finde i de bedste monografier (modus, f.eks. Nordahl 1969, Boysen 1972); undtagen hvor vi synes, vi kan kaste nyt lys over fænomenerne, lægger vi altså ikke op til en omfattende beskrivelse af de grammatiske kategorier. Fokus vil i stedet være på de grammatiske kategoriers samspil i sproget /teksten, udtrykt ved det, vi uformelt har omtalt som moduler. Som eksempler på sådanne moduler kan nævnes **valens**, **ledstilling** og **informationsstruktur**.

3.1 Valens og grammatiske relationer

Valensmodulet behandler sammenhængen mellem verbers leksikalske opbygning - deres valensskemaer - og den grammatiske ud-møntning heraf i transitive og intransitive sætninger; under dette modul behandles også de systematiske ændringer i valensen, såsom diatese og kausativkonstruktioner.

Opfattelsen af **valens** og de dertil hørende **grammatiske relationer** (subjekt, objekt, adjekt (tidligere kaldet 'indirekte objekt')) er central for det foreslåede projekt. Et kernemodul i projektet er den valens-opfattelse, som foreligger beskrevet i adskillige arbejder. I Herslund og Sørensen 1985, 1987, 1993 opereres der med 4 klasser af primære sætningsled. Denne klassifikation er baseret på, at et led kan være bundet til verbalet eller ikke og på, at det kan fungere som argument eller modifikator, dvs. man får følgende klasser:

Binding Funktion	+ bundet	- bundet
+ arg - mod	VL	FT
- arg + mod	BM	FM

Fig. 1

VL = Valensled

FT = Frie tilføjelser

BM = Bundne modifikatorer

FM = Frie modifikatorer

Ifølge denne opfattelse er subjekter, objekter og adjekter de egentlige valensled der indgår i opbygningen af en sætning. Som bundne led er deres tilstedeværelse i en sætning dikteret af hovedverbalet, og de er argumenter i den forstand, at de udfylder en plads der skabes af verbet. Frie tilføjelser er led hvis tilstedeværelse ikke dikteres af verbalet og som derfor kan forekomme i stort set alle sætningstyper. Det gælder typisk sådanne led som sceniske tids- og stedsangivelser.

Bundne modifikatorer er den del af traditionens adverbialer som dikteres af verbalets semantik og som samtidig modificerer denne i en eller anden forstand. Et typisk eksempel er *bien* i eksemplet *Jean se comporte bien*, hvor *bien* ikke via verbalet relateres til subjektet på samme måde som det sker i intransitive adjekt konstruktioner, men blot modificerer eller karakteriserer verbalbetydningen ud over det der ligger i selve verbet. På tilsvarende vis er frie modifikatorer led, der modificerer verbalet eller måske andre led i sætningen uden at være dikteret på nogen måde af andre led. Det gælder f.eks. den modaliserende anvendelse af *peut-être* i *Jean est peut-être malade* og mådesudtrykket *vite* i *Jean court vite*.

3.2 Ledstilling

Ledstilling udfylder generelt især følgende funktioner:

1. At angive grammatiske relationer:

Det er alene ledstillingen der angiver, at de understregede nominer har forskellige ledfunktioner i a. og b.:

- a. *Pierre a frappé Jean.*
- b. *Jean a frappé Pierre.*

2. At angive illokutionær værdi:

Det er alene ledstillingen der afgør, at følgende konstruktioner udtrykker forskellige sproghandlingstyper:

- a. *Pierre est parti.* (Assertion)

Il est parti.

b. Pierre est-il parti? (Spørgsmål)

Est-il parti?

Når ledstillingen angiver grammatiske relationer eller illokutionær værdi, må den siges at være bestemt af sætningsinterne faktorer.

3. At strukturere meddelelsen

Det understregede tidsadverbial fungerer rematisk i følgende a. eksempel, hvorimod det fungerer tematisk i b. eksemplet:

a. Pierre est parti *hier*.

b. *Hier*, Pierre est parti.

De to konstruktioner har samme sandhedsbetingelser, men passer ind i forskellig sammenhæng. Konteksten har altså en afgørende betydning for valget mellem a. og b. i dette tilfælde.

Ledstillingens hovedfunktioner kan opsummeres i følgende figur:

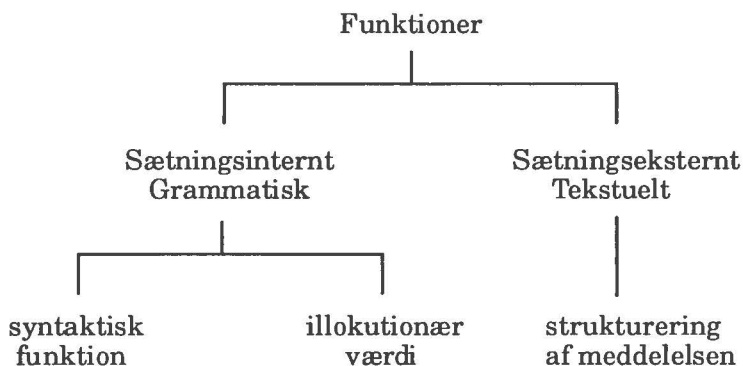

Fig. 2

Ledstillingen kan påvirkes af de fleste (andre) moduler, og der må være en stadig vekselvirkning mellem ledstillingsafsnittet og den generelle teori om moduler.

Alle faktorer er imidlertid ikke lige "stærke". De syntaktiske regler vil generelt have forrang frem for de andre, tekstuelle, sådan at forstå, at disse kun kan træde i kraft, hvis de syntaktiske regler er overholdt. Inden for selve de syntaktiske regler må der igen skelnes mellem de generelle og de specifikke, der kun vedrører enkelte leksikalske størrelser (for eksempel visse bundne pronominer).

Fransk er i Greenbergs forstand et SVO-sprog, det vil sige et sprog, hvor rækkefølgen subjekt + verbal er den umarkerede. Rækkefølgen verbal + subjekt, som normalt betegnes som omvendt ordstilling eller inversion, bruges til forskellige specielle formål, så som spørgsmålsdannelse eller rematisering.

Men fransk indtager også en særstilling blandt de europæiske sprog ved at have to former for subjekt: de bundne og de ubundne, som følger helt forskellige regler. Derfor er inversions-mekanismerne specielt komplicerede på dette sprog, og de traditionelle grammatiske beskrivelser af fænomenet virker usystematiske og vanskelige at få overblik over.

Med udgangspunkt i Korzen 1985 og 1987, hvor der skelnes skarpt mellem generelle principper og specifikke regler, der gælder for enkelte leksikalske størrelser, vil vi foreslå en overskuelig opstilling af de forskellige konstruktionstyper, idet vi særligt vil lægge vægt på at opstille præcise regler for det ubundne, inverterede subjekts placering, et problem, der slet ikke tages højde for i de traditionelle beskrivelser.

I de traditionelle grammatiske fremstillinger anser man sætningsadverbialernes stilling for at være meget "fri" (cf. Blinkenberg 1928:230, der siger om disse adverbialer, at de: "se placent librement en tête, à la fin, ou à l'intérieur de la phrase"). Med udgangspunkt i Nølke 1988 vil vi imidlertid vise, at dette er skævt af flere grunde. For det første blander traditionen begreberne sammen ved ikke at skelne mellem de positioner, hvor adverbialet er intonationsmæssigt inte-

greret i sætningen og de positioner, hvor dette ikke er tilfældet. Og for det andet har man ikke taget hensyn til de betydningsforskelle, der opnås ved at flytte adverbialerne.

3.3 Informationsstruktur

Ved informationsstruktur forstår vi den udformning, taleren giver en ytring gennem fænomener som tema-remå, fokalivering, præsupposition og assertion. En af sprogets grundlæggende funktioner er at *kommunikere information*. Information kan kommunikeres på mange forskellige måder. Den kan være hævdet ny eller forudsat kendt, den kan være mere eller mindre eksplicit eller implicit, og nogle gange eksisterer den måske kun i modtagers fortolkning. Den information modtager får ud af en tekst afhænger således i vid udstrækning af tekstens ikkesproglige omgivelser, herunder ikke mindst modtagers egen viden og forventninger. Ikke desto mindre råder afsender over en række forskellige virkemidler til at strukturere og præsentere den information han ønsker at kommunikere. Vi vil her nævne nogle af de grammatiske mekanismer der strukturerer informationen på sætningsniveau.

En ytring vil typisk indeholde et **tema** defineret som det den handler om og et **rema** defineret som det, den udsiger om tema. Denne binære struktur er markeret på sætningsniveau. Hovedreglen er, at sætningens første konstituent udgør tema og resten rema. Men der findes også en række *tematiserings-* og *rematiseringsmekanismer*, der fører til *specialiserede tema-remastrukturer*.

En række sproglige størrelser markerer **præsupposition**, som også er et centralt begreb for forståelsen af informationsstrukturen. Nogle af de vigtigste er følgende:

- bestemt form af et nominalsyntaxme på subjektsplads, eller i hævdelser på enhver plads, præsupponerer eksistens. Herunder

kommer f.eks. possessiver, attributiver, determinative relativ-sætninger (der også præsupponerer eget indhold). Nominaliseringer kommer på denne måde til at præsupponere et "verbalt indhold".

- faseverber (f.eks. *cesser, commencer, rester*) og adverbialer som *déjà, encore, ...*
- visse bisætningstyper : determinative relativsætninger, pronomielle bisætninger, visse adverbelle bisætninger (f.eks. *quand*-sætninger).

Under ytringsprocessen fokaliseres en eller flere (del)streng(e) af ytringen. Denne/disse (del)streng(e) kaldes ytringens **fokus/foki**. Fokus kommunikerer ytringens væsentligste nye information. Der skelnes mellem simpelt fokus og specialiseret fokus. Den syntaktiske struktur genererer et *fokusdomæne*, inden for hvilket en simpel fokalisering vil finde sted under ytringen. Dertil råder sproget over en række *fokalisatorer*, der markerer specialiseret fokus og endelig kan akcentuering anvendes til alene at markere særlige former for fokus (kontrast, metalingvistisk o.lign.).

4. Opsummering

Det præsenterede projekt opfatter grammatikken som en samling moduler, der forbinder de leksikalsk givne størrelser til sætninger, der realiseres som ytringer i tekstsammenhænge. Denne centrale funktion - grammatikken mellem leksikon og tekst - fremstilles i følgende oversigt:

GRAMMATIK	
Leksikon	Tekst
Sprogbygningsmoduler: Valens: ledfunktioner diatese kausativ ... Konsistens: tællelighed homogenitet ... Determination: bestemthed generiskhed ... Syntagme- strukturer: ledstilling	Sprogbrugsmoduler: Informations- struktur: tema-rema fokalisering ... Modalitet: logisk pragmatisk ... Reference: deiksis tid/sted ... Kohæsion: anaforicitet konneksion

Fig. 3

Denne opstilling giver nogle hovedtræk af de grundlæggende principper, der styrer fremstillingen, men naturligvis ikke et overblik over det konkrete arbejdes struktur.

BIBLIOGRAFI

- Blinkenberg, Andreas (1928) *L'ordre des mots en français moderne*. Munksgaard, København.
- Boysen, Gerhard (1972) *Subjonctif et hiérarchie*. Odense University Press, Odense.
- Grevisse, Maurice (1991) *Le bon usage*. Duculot, Gembloux.
- Herslund, Michael og Finn Sørensen (1985) *De franske verber. En valensgrammatisk fremstilling. I. Verbernes syntaks*. Romansk Institut, Københavns Universitet (2. udgave, Samfundslitteratur, København 1990).
- Herslund, Michael og Finn Sørensen (1987) *De franske verber 2. En valensgrammatisk fremstilling II. Klassifikation*. Samfundslitteratur, København.
- Herslund, Michael og Finn Sørensen (1993) "Valence Theory. An Introduction to the Danish Project". In Herslund og Sørensen, udg.: *The Nordlex Project. Lexical Studies in the Scandinavian Languages*. LAMBDA 18.1-22.
- Korzen, Hanne (1985) *Pourquoi et l'inversion finale en français*. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague 30. Munksgaard, København.
- Korzen, Hanne (1987) *Final inversion og elementærsætningens struktur*. ARK 38, Handelshøjskolen i København.
- Nordahl, Helge (1969) *Les systèmes du subjonctif corrélatif*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Nølke, Henning (1988) "Où placer un adverbe de phrase? Et pourquoi?" In Herslund et alii, udg.: *Traditions et tendances nouvelles des études romanes au Danemark*, 131-141. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague 31. Munksgaard, København.
- Nølke, Henning (1993) *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Handelshøjskolen i Aarhus.
- Sandfeld, Kr. (1928-1943) *Syntaxe du français contemporain I-III*. Champion, Paris - Droz, Genève.
- Togebj, Knud (1982-1985) *Grammaire française I-V*. Etudes Romanes de l'Université de Copenhague. Akademisk Forlag, København.

AFRAPPORTERING

Periode: 1. marts - 30. september 1993

Gruppen, der består af fire personer - Michael Herslund, Hanne Korzen, Finn Sørensen, HHK, og Henning Nølke, HHÅ, indledte det konkrete arbejde på projektet ved et internatmøde på Blommenslyst Kro, 24.-25. april 1993.

Da frikøb først iværksættes fra efterårssemestret 1993, har første del af arbejdet bestået i diskussion af de grundlæggende principper for arbejdet, herunder først og fremmest en afklaring af modultanken, og i en foreløbig oversigt over og fordeling af de enkelte områder, som vil udgøre arbejdets første fase. Disse områder er:

- leksikalsk typologi (Michael Herslund)
- ledstruktur (Michael Herslund og Finn Sørensen)
- ledstilling (Hanne Korzen og Henning Nølke)
- informationsstruktur (Henning Nølke)
- modalitet (Finn Sørensen)

Arbejdet er således sat i gang. Der foreligger allerede udkast til delkapitler (om leksikalsk typologi og om transitivitet), som p.t. diskuteres i gruppen, og der vil inden længe foreligge mere gennemarbejdede kapitler om nogle af de omtalte emner.

Arbejdsplan for næste år

Da projektet forløber planmæssigt er der ingen ændringer i det allerede udmeldte.

Totalbudget for næste samt efterfølgende år

Der er ingen ændringer i forhold til det allerede indgivne og godkendte budget for hele projektperioden.

